

# Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 115 1994

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

*Göteborg:* Lars Lönnroth, Stina Hansson

*Lund:* Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

*Stockholm:* Kjell Espmark, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

*Umeå:* Sverker R. Ek

*Uppsala:* Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

*Redaktör:* Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,  
Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA

*Distribution:* Svenska Litteratursällskapet,  
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av  
*Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet*

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företredesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfekt), dels i form av utskrift på papper.

ISBN 91-87666-09-X

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by  
Reklam & Katalogtryck, Uppsala 1995

texterna. Det gäller ju för båda uttrycksformerna att kunna vänta ut och fånga det skickelsediga och betydelseladdade ögonblicket, att i en stillastående scen sammantränga ett långt tidsskede eller till och med ett helt liv. Personerna i Eudora Welty's verk är ofta isolerade i sig själva och oförmögna till dialog, och påminner därmed om kamerabildernas tysta gestalter. Gemensam för hennes noveller och fotografier är också den viktiga roll som seendet spelar, »the relationship between observer and observed is a dominant preoccupation» (s.62). Inte sällan förefaller novellernas huvudpersoner att vända sig mot någon som håller i en kamera, de framhäver sig själva och insisterar att få behålla sin plats i bildens centrum.

Paul Bindings bok är inte bara ett litteraturvetenskapligt arbete om en författarinna och hennes produktion, den är därtill reseskildring som redovisar en engelsmans intryck från den amerikanska södern och framför allt Eudora Welty's hemstad Jackson, Mississippi. Binding är en kunnig och väl påläst iakttagare, men också engagerad humanist och demokrat som inte kan hålla tillbaka sin indignation inför den rasism och de reaktionära attityder han ofta möter. Vi får följa bokens tillkomst medan vi läser, och ett dubbelporrätt växer fram av både Eudora Welty och hennes uttolkare Paul Binding. Den sistnämnde förändras under arbetets gång i en process som tog sin början då han första gången träffade och intervjuade den amerikanska författarinnan: »I knew then, as I believe now, that Eudora Welty was to play a part in my life long after this visit to Jackson, and so it has turned out.» (s. 39)

Paul Bindings beundran är gränslös, och påfallande ofta jämförs och jämföras Eudora Welty med Shakespeare. Uttryck som »a truly Shakespearian quality» talar sitt tydliga språk. Kritiska synpunkter undviks oftast, och i den mån de framförs är det främst i samband med texter som författarinnan själv uttalat missnöje med. Inslag av lovtal och lovprisning finns således, men det vore orättvist och vilseledande att karakterisera boken som ett stycke panegyrik. Binding är en kvalificerad och erfaren litteraturvetare med universitetsutbildning från Oxford. Efter att som engelsk lektor varit verksam i olika länder, även Sverige, lever han nu som fri intellektuell och litteratör. I England är han välkänd som litteraturkritiker och samhällsdebattör i *New Statesman*, och han har även framträtt som romanförfattare. *St Martin's Ride* (1990) är titeln på en både kritikerrosad och prisbelönt barndomsskildring med självbiografiska inslag.

I slutet av sin bok om Eudora Welty skriver Binding: »I have been enriched, assisted, supported by this woman writer from Jackson more than by any author alive» (s.280). En sådan beundrande attityd gentemot forskningsobjektet behöver inte vara diskvalificerande, i synnerhet om engagemanget som i detta fall låter sig förenas med analytisk skärpa och observans. Den estetiska komplexiteten i Eudora Welty's verk görs all rättvisa, och den som inte visste det sedan tidigare övertygas säkert om vilket märkligt och väsentligt författarskap detta är. Eudora Welty's noveller måste i varje fall enligt min uppfattning räknas till det bästa

som någonsin skapats inom genren; däremot förhåller jag mig för egen del mindre entusiastisk inför hennes romaner. En sådan värdering formuleras aldrig explicit av Binding, men möjligen indirekt eftersom novellistiken i hans bok ägnas helt dominerande utrymme.

Eudora Welty's rika och komplicerade produktion lämpar sig inte för litteraturhistorisk kategorisering eller begreppsexercis. Hon är romantisk visionär och mystiker, experimentell modernist och realistisk/naturalistisk skildrare av sydstaternas andliga och materiella nöd. Allt detta uppmärksammas av Binding. Genom hans bok varierar särskilt förhållandet mellan dikt och ideologi hos författarinnan. Vänstermannen Binding noterar nästan triumferande att Eudora Welty »has welcomed the Bill Clinton administration, particularly its health and social programme» (s.278). Det framhålles ofta och gärna att hon, till skillnad från så många i sin omgivning, intar utpräglat liberala ståndpunkter i rasfrågan. Men allt detta blir aldrig till huvudsak, och det är konstnärskapet och dess uttrycksmedel som genomgående står i framställningens centrum.

För Binding är det angeläget betona, att Eudora Welty gestaltar situationer men aldrig predikar moral. Hon beskriver sig i essäistik och intervjuer som diktare utan propagandistiska ambitioner. Så framstår hon också hos Binding, som hyser alltför stor respekt för denna författarinna för att vilja reducera henne till språkrör för aldrig så tilltalande åsikter och idéer. Hans bok handlar om en konstnär och hennes verk; om berättartekniska experiment, om nyskapande bruk av folkligt språk och folklöre, om subtil metaforik och symbolik. Någon gång kan jag väl tycka att Binding ger sig in på övertolkningarnas gungfly, men helhetsintrycket förblir avgjort att han som texttolkare är uppslagsrik och vederhäftig men inte spekulativt nyckfull.

Att etablera ett väl fungerande samarbete mellan en levande diktare och den uttolkande forskaren kan vara ett vanskligt företag. Paul Binding har lyckats utomordentligt, inte minst därför att han aldrig haft för avsikt att skriva en litterär biografi i traditionell mening. Underrubriken ord »Portrait of a Writer» äsyftar primärt inte privatpersonen Eudora Welty utan författarinnan med samma namn. Enligt Paul Bindings egen programförklaring har intentionen varit att teckna en skapande andes porträtt, »a portrait of a creative spirit» (s. 40).

Conny Svensson

Svante Nordin, *Fredrik Böök. En levnadsteckning*, 476 s., Natur och Kultur 1994

»Jag såg honom – utan att han såg mig – på en gata i Lund någon gång i 1950-talets början stödd på en käpp och vid sin hustrus arm, ännu reslig, men böjd, vithårig, tyst, trött. Jag tänkte ett ögonblick tillbaka på 1910-talets Fredrik Böök, den som jag först hade sett, sjudande av liv, hälsa, rörlighet, talförhet, kvickhet, uppslagsrikedom och humör. (...) Jag tänkte att här gick en man som hade förlorat två världskrig.» Denna uttrycksfulla reflektion är Olle Holmbergs i ett minnestal

över Fredrik Böök i Vitterhetsakademien år 1961. I samma akademi utges nu en skriftserie över svenska lärde, där mannen som förlorade två världskrig fått ett veritabelt äreminne, författat av den lundensiske idéhistorikern Svante Nordin. Enligt bestämmelserna skall serien innehålla större, populärt hållna biografier över forskare och författare inom akademiens verksamhetsområde, företrädesvis sådana »som på avgörande vis påverkat de humanistiska vetenskaperna eller lämnat bestående bidrag till det svenska kulturarvet».

Att Böök genomgripande påverkat forskningen i vårt ämne är naturligtvis obestridligt – hans vederlike och överman är väl egentligen bara Henrik Schück – liksom att han, inte minst som litteraturkritiker, lämnat ytterst betydelsefulla och bestående bidrag till det svenska kulturarvet. Hur skulle man på annat vis kunna värdera hans viktiga och i vissa fall epokgörande bidrag till exempelvis Stagnelius-, Tegnér-, Heidenstam- och Victoria Benedictsson-studiet eller hans många textkritiska utgåvor, eller medverkan i dylika, av svenska klassiker som Cederborgh, Stagnelius, Tegnér, Almquist, Atterbom och Heidenstam? De åttiofyra böcker som Böök hann att författa under sin levnad och hans oavbrutet flödande essayistik i tidningar och tidskrifter innebär, både kvalitativt och kvantitativt, en kvarlätningskap som ytterst få svenska humanister kan uppvisa maken till. Och vad än lundensiska bedömare som Per Rydén (*Domedagar*, 1987) och Magnus Eriksson («Vad säger oss Böök i dag?», *Smedjan* 1994, nr 3) haft att invända mot Böök som kritiker, är det obestridligt, att Böök lyckats förvärva den läsande publikens gunst som knappast någon annan litterär publicist under detta sekel. Arnold Ljungdal, som inte rimligen kan ha varit främmande för de betänkliga sidorna i Bööks kritiska verksamhet, betecknade honom i en artikel 1928 som »vår ende verkliga kritiker av större format».

Men samtidigt förblir mannen som förlorade två världskrig kontroversiell, i den meningen att inte många intellektuella i en motsvarande framskjuten position har visat prov på större politisk omdömeslöshet och obetänksamhet. Redan i samband med unionsbrottet och under första världskriget skramlade Böök med vapnen, så högljutt att till och med Verner von Heidenstam drog örönen åt sig och tyckte att han gick för långt. Och under andra världskriget gav Fredrik Böök Hitler bästa tänkbara flankstöd, genom att i ett beryktat tal inför Lundastudenterna vid Tegnérfesten på hösten 1940 (och i flera andra liknande dokument) rekommendera underdånig underkastelse under de tyska vapnen. Det skedde med en egenartad uppsättning av argument, hämtade från gammal nattstånden hegelianism och marxism – ty Svenska Dagbladets kritikern Fredrik Böök var, hur egendomligt det än kan låta, vid denna tid marxist – i ohelig allians med kristen försynstro. Segraren har alltid rätt, därför att segraren inkarnerar världsandan, den gudomliga kraft som länkar nationernas liv, försökte Böök säga. Lyckligtvis blev mannen som tänkte så en förlorare.

Svante Nordin har författat en ytterst läsvärd och väl-skriven framställning över denne märklige man. Boken är och skall enligt direktiven vara en populär biografi. Det betyder, att man kanske gör sig skyldig till en

orättvisa, ifall man ställer alltför stränga krav på akribi eller nyhetsvärde eller redovisning av tidigare forskning. Sådana krav hör nog taget hemma i en annan genre, nämligen i sträng och strikt vetenskap. Men paradoxalt nog gör man kanske Nordin samtidigt större rättvisa genom att ta hans bok på allvar och resa just normala vetenskapliga krav? Och eftersom den biografiska genren hur som helst är en gränsprodukt mellan konst och vetenskap och populär essay – går det över huvud taget att med några anspråk på säkerhet fastställa sanningen om en människa? – får man i övrigt ta Nordins bok för vad den är, en frihändstreckning ritad med intuition och glatt humör, en berättarbravad på gott och ont. Till det goda hör bland annat en anmärkningsvärt levande stilkonst och en smittande berättarglädje. Man har ytterst svårt att lägga boken ifrån sig, sedan man väl börjat läsa. Och om hur många litteraturvetenskapliga undersökningar nuförtiden kan egentligen detta sägas? Sedan hör det till bilden, att Nordin ibland också trampar ner sig i banaliteter och förumstigheter. Delikata stilblommor frodas i rabatten, av typen »Medan Böök speciminerade rullade världshistorien vidare» (s. 164) eller om »den litterära giganten» Goethe: »Givetvis var Böök högaktningfull gentemot denna den tyska litteraturens mest lysande storhet» (s. 226).

På plussidan bör också antecknas en god aptit på arkivforskning. Nordin har vittjat Böökarkivet i Lunds universitetsbibliotek och fått god hjälp av Böökarkivets överstesigillbevarare Rolf Arvidsson, liksom han också lutat sig mot sådana litteraturvetenskapens augurer och åldermän som Carl Fehrman och Magnus von Platen. Och han har finkammat mängder av brevsamlingar hos privatpersoner, både Bööks vänner och Bööks fiender. I avsnitten om vissa litterära miljöer i Lund och Stockholm presenteras tidsbilder av hög klass. Och i skildringen av Bööks livslånga umgänge med Svenska Dagbladet får man ett stycke informativ presshistoria. Så t.ex. får man veta, att Böök på höjden av sin berömmelse uppbar den högsta årslönen bland alla publicister i Sverige, dubbelt så hög som den dåvarande statsministerns. Hans mellanhavanden med tidningens chefredaktörer och kulturredaktörer ända fram till den stund, då den unge och modige Gunnar Brandell refuserar hans politiskt mest problematiska artiklar, är t ex ett kapitel för sig och ett tankeväckande sådant. Och för dem som menar, att människans liv blir intressant först när man får veta vilken roll kvinnorna spelat i detsamma, bör Nordins bok tillfredsställa högt ställda anspråk. Den fromma modern Maria som betydde mycket för Bööks religiösa bindningar, system Anna som var hans närmaste förtrogna, vidare en nåtlerska i Kristianstad – anställd i fadern Märten Christofferssons skomakeri – med vilken han redan som skolpojke fick ett oäkta barn Karin samt den trofasta hustrun och livsledsagerskan Tora, som födde honom två söner och två döttrar, alla passerar de revy i boken. Och naturligtvis Kate Bang, hon som efter att ha förskjutits av Verner von Heidenstam kom Böök till undsättning i hans Heidenstam-forskningar och som tidvis – så insinuerade åtminstone Lundamalisen – hotade att tränga ut fru Tora ur den äkenskapliga sängen. Överhuvud taget ger bilden av

Böök som borgerlig familjefader åtskilligt av mentalitetshistoriskt intresse.

Det finns alltså mycket gott att säga om Nordins bok, och att den inrymmer åtskilligt av litteraturhistoriens stora och lilla skvaller gör den inte mindre lockande. Samtidigt kan man inte undgå att observera ett drag av ytlighet i framställningen och en monumental ovilja att citera eller åberopa föregångare i Böök-studiet. I analysen av Bööks politiska hållning återkommer Nordin gång efter annan till dennes närmast patologiska Tysklandsbeundran. Tvärsigenom alla åsiktsförändringar bevarade Böök nämligen alltid sin tro på Tyskland, det var därför som de tyska nederlagen i både första och andra världskriget enligt hans uppfattning innebar sådana katastrofer, med karaktär av världsundergång och ragnarök. Versaillesfreden betecknade för Böök ingenting mindre än sammanbrottet för en hel livsstil, det gamla borgerliga och humanistiska Europas dyrbara och outhärliga livsstil. Och denna allmänna Tysklandsbeundran snarare än någon genomtänkt eller genomförd anslutning till Tredje rikets ideologi ger nyckeln till hans omdiskuterade politiska hållning under 1930- och 1940-talen, däri inberäknat de svåra fadäserna.

Nordins diagnos är på denna punkt naturligtvis riktig: Böök var en varm Tysklandsbeundrare men inte, i någon mer distinkt eller kvalificerad mening av ordet, nazist. Men är tankegången egentligen ny? Jag tycker mig ha träffat på samma helhetsperspektiv hos både Åke Thulstrup och Erik Lönnroth, utan att överensstämmelsen klart framgår i Nordins framställning. Inte heller utgör det någon nyhet, att Böök var och förblev en judarnas vän och en talesman för Israels sak. Förhållandet har varit känt länge och kommenterats av många. Vid sina besök hos Hitler och Göring - Böök hade ju för vana att under sina europeiska resor begära audiens hos ledande statsmän, hos Masaryk i Prag, hos amiral Horthy i Budapest etc och ge de uppsatta potentaterna goda råd angående världspolitiken - passade han på att föreslå en »endgiltige Lösung der Judenfrage» som skarpt avvek från nazikoryfeernas, nämligen att låta judarna fritt utvandra till Israel och där bilda en egen stat med en egen identitet. Därmed skulle Hitler bli av med sina misshagliga motståndare och Israel få ett välkommet befolkningstillflöde. Man kan tycka, att mot bakgrund av dessa Bööks välbekanta sionistiska böjelser det borde ha varit angeläget för Nordin att grundligt undersöka ryktet, att det flutit några droppar judeblod i Bööks egna ådror. På olika sätt kom ju denna legend - om det nu är en legend? - att påverka åsikterna om Bööks uppträdande på den offentliga scenen. När t ex den radikale antisemiten Bengt Lidforss vid ett tillfälle (juli 1910) ville ge Böök en känga, framhöll han, att Böök fortsatte den Levertinska kritikens traditioner i deras grövsta form. Lidforss spårade hos de båda kritikerna »en kongenialitet som tyder på en djupare själsfränskap än den, som har sin rot i herr Bööks egenskap av halvjude» (Nordin, s. 112 f.) Liknande rasistiska insinuationer och gliringar förekom ofta i kanonaderna mot Böök.

Just därför kunde det ha varit värdefullt att få veta, hur det ligger till med ryktenas substans. Men vad

Nordin meddelar är mest halvkvädna visor. »Enligt en annan släkttradition skulle Johanna Klingberg ha varit halvjudinna. Förmodligen hade den uppfattningen ingen bättre grund än att några av hennes bröder bar judiska, det vill säga gammaltestamentliga namn. Men även om traditionen var sakligt oggrundad trodde sig Fredrik Böök länge vara bärare av judiska arvsanlag. Hans inställning till judarna och sionismen torde ha påverkats av det.» (s. 20). Den frågvisse läsaren undrar: nå, hur låg det egentligen till? var traditionen sakligt oggrundad eller inte? Fakta i målet redovisas långtifrån klart och entydigt. Vad läsaren får i handen blir i stället gissningar, förmodanden, konditionalsatser. Det är att ta något för lätt på ett ömtåligt problem, som spelat en stor roll både för Bööks bild i den offentliga opinionen och inte minst för hans självbild.

Om ytligheten ibland gör sig gällande i enskilda sakfrågor, så gäller detta också förhållandet till tidigare forskning. När Nordin behandlar Bööks relationer till Heidenstam, åberopar han ingenstans Jan Stenkvists forskningar i boken *Nationalskalden* (1982). Stenkvist har likväl ägnat Bööks och Heidenstams bundsförväntskap stor uppmärksamhet och är veterligen den förste - åtminstone uppger han det själv - som fått ta del av såväl Heidenstams brev till Böök som dem i motsatt riktning i sin helhet. Dessa brevsviter bildar också, mycket riktigt, fundamentet i Stenkvists framställning. Här behandlas t ex Heidenstams kritik av den välkända teorin om rytmiska påverkningar i Bööks *Svenska studier i litteraturvetenskap*, vidare Bööks framträdande vid Heidenstams 50-årsdag och överhuvud taget i födelsedagsregin vid Heidenstams bemarkelsedagar. Ävenså Bööks och Heidenstams gemensamma uppträdande i Strindbergsfejden och Heidenstams reaktioner på Bööks bok *Hitlers Tyskland maj 1933* behandlar Stenkvist. Men härom inte ett ord i Nordins bok! Det är som om han inte ville låtsas om föregångaren. Eller tag ett annat exempel! När Nordin redogör för Strindbergsfejden, ett moment som onekligen är av stort intresse i Bööks utveckling eftersom denne blev nittioårets och Heidenstams kanske främste vapendragare gentemot Strindberg och Landquist, verkar det som om förf. inte kände till Björn Meidals doktorsavhandling *Från profet till folktribun* (1982). I alla händelser förekommer inga hänvisningar till Meidal. I stället tillåter sig Nordin beklaga frånvaron av »en allsidig undersökning av fejdens orsaker och förlopp». Det är ungefär som om en forskare, om några år, inte ville låtsas om existensen av Nordins eget arbete utan började lamentera över frånvaron av en biografi över Fredrik Böök.

Tomas Forser, som likväl författat en hel doktorsavhandling om Böök och med ett perspektiv som dessutom starkt avviker från Nordins, förekommer omnämnd på endast ett ställe i hela framställningen (var någonstans ger personregistret dessutom felaktig upplysning om). Och när Bööks insatser för att främja tiotalisterna och deras viljekult behandlas, förbigår Nordin geschwint vad som finns skrivet om saken, t ex Christer Jacobsons avhandling *På väg mot tiotalet* (1961), där Böök likväl intar en mycket framskjutet plats. På liknande vis förefaller Nordin inte ha tagit

befattning med den skildring av Bööks och Hjalmar Bergmans mellanhavanden som förekommer i litteraturhistoriska avhandlingar som Sverker R. Eks *Verklighet och vision* (1964) eller Elisabeth Hästbackas *Det mångstämmiga rummet* (1990). Och i belysningen av Bööks och Hjalmar Söderbergs inbördes relationer kan man tycka, att Bure Holmbäcks forskningar i t ex biografen *Hjalmar Söderberg. Ett författarliv* (1988) hade förtjänat ett omnämnande. Men icke! Det är som om Nordin menade, att tidigare forskning inte fanns eller vore förtjänt av att uppmärksammas.

I sammanhanget finner jag det svårt att inte också dra fram en uppsats som jag själv författat, »Böök och nazismen», i festskriften till Gunnar Brandell *Från Snolksky till Sonnevi* (1976). Där behandlas bl a Tegnérfesttalet i Lund 1940, direktörstalet i Svenska akademien samma år liksom vissa artiklar i SvD, vilka alla otvetydigt illustrerar Bööks ställningstaganden till förmån för Hitler och de tyska vapnen. Med argument och exempel, som här inte behöver upprepas, gör jag gällande, att Bööks revolutionsromantik – antingen den sedan bär nazistiska eller socialistiska förtecken – stammar ur just den egenartade idéblandning av hegelianism, marxism och kristen försynstro som ovan berörts. När Böök förordar, att samtidens svenskar bör böja sig i undergiven vördnad för de stora män som är ute och rider på tidens skimmel, stammar de fromma tonfallen – det är uppsatsens bärande tes – ur hans oförlösta religiösa behov. I avgörande ögonblick tycker han sig nämligen ana, hur Försynen, Den Okände, Såningsmannen, Den Ende Store däruppe i stjärnevärldarna skiftar ut människornas lott och länkar folkens öden. Alltså, det blir Bööks uttalade eller uttalade slutsats, ankommer det på människorna att böja sig i passiv undergivenhet under det oundvikliga och med Tegnér inse, att »Evtigt kan ej bli det gamla...» Segrarna i världshistorien, antingen dessa sedan heter Lenin eller Hitler, har nämligen alltid rätt. De verkar »blint som anden vill» och bör följaktligen åtlidas.

Jag ser med häpnad, att Nordin vidareutvecklar samma eller liknande tankegångar (s., 142 f., 180 f., 279, 315, 321 f., 323, 343, 362, 386) och inte minst tar upp det oförlösta religiösa behovet, ibland med samma citat och exempel som dem jag själv anfört, ibland med nya och talande sådana. Men jag letar förgäves efter ett omnämnande av eller en hänvisning till uppsatsen »Böök och nazismen». Antingen har Nordin inte satt sig in i litteraturen i ämnet. Eller också – vilket förefaller antagligare! – anser han, att det inte spelar någon större roll, vem som är först på plan med en hypotes eller ett synsätt. Enligt normal humanistisk praxis är detta ett felaktigt och klandervärd sätt att agera. Naturligtvis skulle inte värdet av Svante Nordins stora insats ha minskat, ifall han tydligare och flitigare klargjort, var föregångarna finns och vad de utträttat.

Förf. har haft anledning att genomströva en stor terräng, och det är ofrånkomligt att han också fått tillfälle att överblicka ett stort landskap av lärdomshistoria, idéhistoria och litteraturhistoria. Oftast är de lärda utflykterna både njutbara och lärorika. Men förf:s hållning till nyare litteraturvetenskap är ibland arrogant

på gränsen till nedlåtande, och han låter med jämna mellanrum förstå, att nutida litteraturforskning inte är särskilt läsvärd. Det inträffar visserligen, att han utdelar sina riposter med ett muntert gamänglyne, som inte förfelar att göra intryck: »Möjligen skrev Böök sin europeiska litteraturhistoria med vänster hand. Men det bör då tilläggas att han skrev bättre med vänster hand än de flesta litteraturhistoriker med höger.» (s. 228). Giftpilen är elegant, och jag vill inte sticka under stol med att jag i sak nog – på denna punkt – kan ansluta mig till Nordins åsikt. Men onekligen skulle det ha varit klädsamt, om dessa gisslande åtbörder förenats med en något större beläsenhet. Med andra ord: Nordins hållning skulle ha tett sig mycket mer invändningsfri, ifall läsaren fått intrycket, att han någorlunda väl vore förtrogen med den moderna litteraturforskningen. Men, som ovan exemplifierats, är det så och så med den saken.

När förf. uppehåller sig vid Bööks vetenskapsbegrepp och litteratursyn, gör han heller inga försök att sätta in dessa företeelser i ett större, vetenskapshistoriskt sammanhang. Det talas, oprecist och en smula allmänt, om den Schückska skolans mekaniska påverkningsforskning och positivism. Men det verkar som om Nordin aldrig haft i sin hand Lars Gustafssons magnum opus om Henrik Schücks historiesyn eller densammes stora studier över vår disciplins estetiska historia. Ifall han läst dessa grundläggande arbeten, hade kanske vokablerna om Schück fått en annan och något mer nyanserad utformning liksom överhuvud taget konturteckningarna av Lunds respektive Uppsalas estetiska miljöer fått ett mer substantiellt underlag.

Den kritik som här riktats mot enskildheter i Nordins framställning, skulle lätt kunna föras vidare. Mycket funnes att säga om t ex den betänkliga tendensen att »historiskt förstå» och därmed ursäktade den politiske självtänkaren Böök såsom varande ett mer eller mindre oskyldigt och typiskt »barn av sin tid», enligt Nordin dessutom beundransvärt »känslig för tidens vibrationer». Det är en historicism och inlevelse i tidsatmosfären som drivs påfallande långt, ibland så långt, att de moraliska värderingarna alldeles försätts ur spel. (Jfr härom Martin Kylhammars kritiska och infernaliskt drabbande recension i SvD den 22/4 1994.) Men det är givet, att denna Nordins apologi för Fredrik Böök också äger sitt stora intresse. Den anger, om inte annat, hur man tvingas resonera, om man vill ta Böök i försvar och kanske indirekt vill ge flankstöd åt vår egen samtids intellektuella, nämligen alla dem som under de senaste decennierna strukit vänsterdiktaturerna med hårs. Är man bara i tillräcklig utsträckning »ett barn av sin tid» och tänker som ett tillräckligt stort antal samtida, befrias man – det tycks vara den underliggande och bekymmersamma slutsatsen – från skyldigheten att tänka själv! Svante Nordins bok blir, i det perspektivet, som Martin Kylhammar med rätta framhållit, ett fascinerande och symptomatiskt bidrag till 1968 års-generationens problematiska självförståelse.

Vad som än kan anföras i kritisk riktning om Nordins levnadsteckning, bör inte bristerna få undanskymma bokens mycket stora förtjänster. Det gäller inte minst i

själva helhetsgreppet. Nordin beskriver Böök som en substabil stämmingsmänniska, ett offer för sin egen retorik, ytterligt otålig och föränderlig i sina ståndpunktstaganden, en ständigt uppbrottsfärdig och orolig ande, låt vara att han både som passionerad bilförare och hängiven varpakastare också hade sina avspända, uppslupna och ljusa ögonblick. På det idéhistoriska planet ger Nordin en mångfacetterad och fångslande bild av motsatserna i hans tankevärld: å ena sidan en djup kulturpessimism, gränsande till apokalyptiska undergångsstämningar, å andra sidan en lika karsk framtidstro och robust livsaptit. Och när förf. skildrar den djupa värderingskris som den åldrande Böök hamnade i, när han efter andra världskriget å ena sidan kvardröjde i sin beundran för 1800-talets humanistiska Tyskland och å andra sidan anade de mänskliga värdenas relativitet och sammanbrott i samtidens politiska kaos, får framställningen en andhämtning och svikt som kommer läsaren att förstå, att levnadstecknaren här rört vid en hjärtpunkt i förloppet. Allt som allt har Nordin bestått sin läsekrets ett läsvärt och levande porträtt av det gåtfulla fenomenet Böök, mannen som bildade epok i svenskt kulturliv men som förlorade två världskrig.

Thure Stenström

Pierre Bourdieu: *Les règles de l'art*. Seuil 1992.

I ett flertal vetenskapliga discipliner har svenska avhandlings- och uppsatsförfattare funnit Pierre Bourdieus kultursociologiska begreppsapparat användbar för att undersöka olika sociala sammanhang. Inom litteraturvetenskapen har på senare tid intresset varit störst inom forskningen kring kvinnolitteratur. Till grund för detta ligger bland annat Toril Moïs uppsats om tillämpning av Bourdieu »Appropriating Bourdieu» i *New Literary History* (1991):22, i svensk översättning av Inger Henrysson i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (1994):1. Annars hänvisar svenska forskare ofta till de relativt nyligen utgivna Bourdieuantologierna *Kultursociologiska texter* (Symposion 1991), *Texter om de intellektuella* (Symposion 1992) och *Kultur och kritik* (Daidalos 1992). Ingen av dessa samlingar innehåller dock någon text som har direkt att göra med tolkning av litteratur eller litteraturens sociologi.

Men sedan några år föreligger på franska ett verk, *Les règles de l'art* (Seuil 1992), där Bourdieu specialstuderar förhållandena för litterär produktion och tolkning. Detta är ett mycket intresseväckande arbete som ger litteraturvetaren en hel del tankeställare beträffande hans roll såväl som forskare som läsare av skönlitteratur. Det har sagts om Edison att han inte uppfann glödlamporna, men att han kopplade samman en mängd nödvändiga beståndsdelar för att åstadkomma ett fungerande system för elektriskt ljus. Något liknande skulle man kunna säga om detta arbete av Bourdieu. Mycket av vad han här har att anföra om originalitetsestetik, avantgardism, litteraturkritik och litteraturvetenskaplig forskning är varken särskilt nytt eller uppseendeväck-

ande. En hel del känns också igen från hans egna tidigare arbeten. Men sammantaget kan det bilda plattform för en ny förståelse för kulturvärldens struktur och utvecklingshistoria. I all litteraturvetenskaplig framställning som framdeles görs med utgångspunkt från Pierre Bourdieus begreppsvärld måste hänsyn tas till den här boken.

Bourdies bok är indelad i tre huvudpartier. Det första och mest omfattande behandlar det franska litterära fältets ursprung och utveckling. Därefter följer en ingående programförklaring till vad Bourdieu kallar en vetenskap om de konstnärliga verken. Ett avslutande kortare parti berör bland annat kritikens historiska bakgrund.

Men inledningsvis, som en prolog till den följande framställningen av hur det litterära fältet i Frankrike föddes och tog form, har Bourdieu placerat ett kapitel om Gustave Flauberts roman *L'Éducation sentimentale*. Bourdieu menar att Flaubert i romanen om den franske ynglingen Frédéric, som lever mitt i den Parisiska salongsvärlden, bland konstnärer, bankmän, jurister, politiker och sköna damer, utifrån egna erfarenheter gjort en suverän analys av sin samtids franska maktfält. Det är inte så att Bourdieu läser romanen som ett självbiografiskt verk i egentlig mening (Frédéric misslyckas i sitt uppsåt att bli författare, men det gjorde ju inte Flaubert), men han menar att Flaubert faktiskt utfört en mer tillförlitlig och mer övertygande sociologisk analys i sitt romanarbete än någonsin en professionell sociolog skulle ha kunnat göra av hur maktens fält i Frankrike omkring 1800-talets mitt var strukturerat och framför allt av hur det litterära fältet fick fast form i och med proklamerandet av ett nytt estetiskt synsätt: *l'art pour l'art*.

Den värld i vilken romanen utspelas är uppdelad kring två poler: en vars centrum är frågor om konst och litteratur och en vars centrum är politik och affärer. Romanens huvudperson hamnar i en neutral zon mellan dessa poler eftersom han inte rättar sig efter de spelregler som finns och inte intar de positioner som han med sin bakgrund skulle kunna inta, utan väljer en tredje väg såväl i kärlek som i estetiska och ekonomiska frågor. Han visar sig inte heller intresserad att delta i spelet, en grundförutsättning för att de övriga spelare ska ta någon hänsyn till honom. I en liknelse med kortspel förklarar Bourdieu att det är spelarnas dispositioner, såväl medfödda som inlärda, såsom elegans, skönhet och kapital i dess olika former (ekonomiskt, socialt, kulturellt), som avgör vilken trumf som ska gälla och det i sin tur avgör spelarnas spelsätt och vilken framgång de har i spelet. Spelarnas agerande påverkar alltså spelreglerna som i sin tur återverkar på spelarna och så vidare i en aldrig avslutad pendelrörelse. Det är denna socialiseringsprocess (socialt åldrande) som är föremål Bourdieus vetenskapliga livstidsprojekt.

Bourdieu sammanför skickligt Frédéric's position i romanvärlden och Flauberts position som författare i dennes samtid med den egna forskarpositionen: alla har de det gemensamt att de har gjort objekt av den sociala struktur de själva varit verksamma inom genom att ställa sig utanför det etablerade spelet och inte välja